

VOJNI ISTORISKI INSTITUT JUGOSLOVENSKE NARODNE ARMIJE

**ZAVRŠNE OPERACIJE
ZA
OSLOBOĐENJE JUGOSLAVIJE
1944-1945**

A U T O R I :

General-pukovnik *Velimir Terzić*; pešadiski pukovnici: *Danilo Jauković, Fabijan Trgo, Slobodan Stambolić, Franta Komel* i *Jovo Puzigaća*; pešadiski potpukovnici: *Lazo Bogeski, Dimitrije Trifunović, Dimitrije Brajušković, Slobodan Grujić* i *Miroslav Stepančić*; pešadiski major *Mitar Durišić*, artiljeriski major *Vojmir Kljaković* i honorarni službenik *Dušan Strajnić*

ODGOVORNI UREDNIK

general-pukovnik

Velimir Terzić

REDAKTOR

pešadiski potpukovnik

Nedeljko Maksimović

Štamparija Beogradski grafički zavod, Beograd,
Bulevar Vojvode Mišića 17 .

VOJNI ISTORISKI INSTITUT JUGOSLOVENSKE NARODNE ARMEE

**ZAVRŠNE OPERACIJE
ZA
OSLOBODENJE JUGOSLAVIJE
1944-1945**

**B E O G R A D
1957**

PREDGOVOR

Obrada Narodnooslobodilačkog rata još nije dobila svoje pravo mesto u našoj posleratnoj vojnoj historiografiji. U nekoliko monografija (objavljenih od strane republičkih istoriskih instituta ili pojedinaca) prikazani su samo neki ratni događaji, ali se celovita slika Narodnooslobodilačkog rata, ili bar jednog njegovog perioda, iz opravdanih razloga, još nije mogla dati. Otuda i potreba da se on obradi ne samo u celini nego i po pojedinim ratnim periodima.

Rukovodeći se time, pokušali smo da, bez obzira na pojavu knjige »Oslobodilački rat naroda Jugoslavije«, podrobnije obradimo završni period našeg oslobodilačkog rata.

Uobičajeno je da se pod završnim operacijama za oslobođenje Jugoslavije podrazumevaju oni ratni događaji koji su se odigrali posle proboja Sremskog fronta, odnosno od početka ofanzive 4 armije. Međutim, stali smo na gledište da su završne operacije počele u leto 1944, kada je Vrhovni štab NOV i POJ preneo težište rata u istočne oblasti naše zemlje, posle čega je usledilo oslobođenje Makedonije, Crne Gore, Dalmacije i Srbije (sa Beogradom). Ustvari, u tom letnje-jesenjem periodu ratnih operacija naša vojska je postigla takve uspehe koji su bili uslov za pobednički pohod u prolećnoj ofanzivi 1945 godine. Zbog toga smo ovaj rad proširili opisom ratnih zbivanja u toku leta, jeseni i zime 1944 godine.

Prirodno je da se operacije Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, odnosno Jugoslovenske armije, ne mogu posmatrati izolovano od operacija savezničkih armija, naročito od operacija Sovjetske armije, koja nam je u ovom ratnom periodu pružila neposrednu vojnu i materijalnu pomoć. Imajući ovo u vidu, sturali smo se da ta dejstva iznesemo što objektivnije, pri čemu smo nailazili na ozbiljne teškoće usled nedostatka dokumentacije.

Događaje smo iznosili hronološkim redom. Samo tamo gde nam to, zbog specifičnosti našeg rata, nije bilo moguće, oступili smo od ovog principa.

Knjiga je pisana isključivo na osnovi naših i neprijateljskih dokumenata koji se nalaze u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA. Ukoliko smo se, zbog nedostatka arhivske građe, morali poslužiti našom ili stranom literaturom, naveli smo izvore u primedhi.

Iako je ovaj rad izrazito vojnostručnog karaktera i kao takav je namenjen prvenstveno starešinskom kadru Jugoslovenske narodne armije, on ipak može korisno poslužiti i svima onima koji se bave izučavanjem istorije Narodnooslobodilačkog rata. Pretežno obuhvata dejstva koja su imala veći taktičko-operativni, odnosno operativno-strategijski značaj. Rekonstrukcijom događaja nismo obuhvatili sve političke, ekonomske, materijalne i druge faktore koji su u našem ratu, s obzirom na njegov karakter, ponekad imali veliki uticaj na borbena dejstva. Arhivski fond Vojnog istoriskog instituta, iako relativno bogat, nije dovoljan za jednu tako svestranu obradu. Često nismo mogli naći potrebnu dokumentaciju ni za neophodnu čisto vojnu rekonstrukciju. Iz istih razloga nismo se upuštali ni u kritičke analize i ocene rada pojedinih štabova i komandi, smatrajući da ih ne treba davati bez dovoljno sigurnih činjenica. Uostalom, čitalac će i sam, na osnovi date rekonstrukcije, moći donositi svoje zaključke. Osnovni zadatak koji smo sebi postavili bio je da jugoslovenskoj javnosti pružimo što verniji prikaz ratnih operacija jednog tako važnog perioda našeg rata i revolucije.

II

U V O D

Kraj 1942 g. predstavlja prekretnicu u Drugom svetskom ratu. Ta prekretnica obeležena je pre svega velikim nemačkim porazom kod Staljingrada, na Istočnom frontu, na kome se za sve vreme nalazilo težište Drugog svetskog rata, i teškim porazom fašističkih snaga u Severnoj Africi, kod El Alarnejna. Početkom 1943 g. strategiska inicijativa već je bila potpuno prešla u ruke antihitlerovske koalicije. U mesecu maju te godine osovinska Grupa armija »Tunis« u Severnoj Africi bila je prinuđena na kapitulaciju, a sredinom iste godine, u velikoj Kurskoj operaciji, konačno je slomljena ofanzivna moć nemačke armije. Posle uspešnih operacija zapadnih saveznika u Sredozemlju i njihovog iskrcavanja na Apeninsko Poluostrvo, Italija je kapitulirala 8 septembra 1943 godine, a krajem iste godine bitka za Atlantik bila je praktično dobijena.

U takvoj situaciji, na konferenciji u Teheranu krajem novembra i početkom decembra 1943 g., najviši saveznički predstavnici odlučili su da se otvori Drugi front i ubrza rat u Evropi. Pošto pripreme za desant nisu tekle predviđenim tempom, desant je odložen od proleća za leto 1944 godine. U duhu savezničkih obaveza Crvena armija, koja je od početka 1944 g. bez prekida izvodila ofanzivne operacije i vezivala prema sebi najjače i najbolje nemačke i satelitske snage (oko 215 divizija i 20 brigada prema 60 divizija angažovanih na Zapadnom frontu, u vreme desanta), imala je zadatak da produži ofanzivne operacije i olakša saveznički desant u Zapadnu Evropu.

Zajedničke i koordinirane operacije Saveznika preduzete uproleće i leto 1944 g. ubrzo su donele krupne rezultate. Crvena armija je do juna 1944 g. izvela pet velikih uzastopnih ofanzivnih operacija i izbila na liniju r. Narva, Cudsko Jezero, Velikije Luki, Vitepsk, Mogiljev, Lavov, Jaši, Kišenjev, Odesa. U ofanzivi koja je počela u Italiji 11 maja, na visokoplaninskom zemljištu srednjih Apenina, 8 britanska i 5 američka armija, probile su nemačke položaje, zauzele jako utvrđeni Kasino, a 4 juna i Rim. Dva dana kasnije, 6 juna, zapadni saveznici su

izvršili veliki desant u Normandiju i do konca juna uspeali da obrazuju strategiski mostobran od zapadne obale poluostrva Kotanten pa do r. Orne.

U duhu jedinstvene savezničke strategije, Crvena armija je već 22 juna počela veliku ofanzivu na beloruskom pravcu. U ovoj ofanzivi razbijena je nemačka Centralna grupa armija, a energičnom eksploatacijom postignutog uspeha jedinice Crvene armije izbile su do kraja jula na r. Vislu i na njoj obrazovale operativne mostobrane (skica 1).

Strategiskim bombardovanjem nemačke pozadine iz vazduha, koje je nastavljeno još intenzivnije, sistematski i planski su razarani industrijski centri i gradovi i nemački saobraćajni sistem. Ni situacija na moru nije pružala Nemcima povoljne perspektive. Nemačke pomorske snage su pretrpele velike gubitke, pa su Saveznici, pored gospodarenja u vazduhu, uleto 1944 g. bili i gospodari na moru.

Tako su sredinom 1944 g. Nemačka i njeni sateliti dovedeni u veoma težak strategijski položaj. Realne mogućnosti da se produženjem rata nešto postigne postale su sasvim neznatne. Veliki gubici u ljudstvu i ratnom materijalu jasno su o tome govorili. Ovo su potvrđivali i događaji u samoj Nemačkoj gde su se već javljali simptomi ozbiljne krize. Sve više su ispoljavane razumne tendencije za brzo okončanje rata. Između Hitlera i njegovih visokih vojnih funkcionera učestala su neslaganja po pitanju daljeg vođenja rata. Nemački komandanti sa Istočnog i Zapadnog fronta i sa Balkana slali su predloge za pravovremeno povlačenje nemačkih snaga i za pomeranje fronta bliže nemačkoj teritoriji, pošto su mogućnosti za odbranu cele »evropske tvrđave« očevidno bile iluzorne. Pokušaj puča u Berlinu i atentat na Hitlera 20 jula 1944 g. takođe su odraz ove teške krize u kojoj se u to vreme Nemačka nalazila.

Uprkos svemu, Hitler je ostao uporno pri svojoj odluci da rat nastavi do kraja. Takva odluka se zasnivala na nerealnim političko-ekonomskim i vojničkim procenama. Hitler se nadao neizbežnom sukobu između Saveznika, verujući da je osnova njihovog ratnog saveza labilna. Nemačka propaganda, ponavljajući temu o boljševičkoj opasnosti po evropsku civilizaciju, čvrsto se hvatala za svaki znak neslaganja između Saveznika, nastojeći diplomatskim akcijama da i najmanje nesuglasice među njima pretvori u rascep, jer je u tom slučaju izgledalo moguće da se pod najpovoljnijim uslovima sklopi separatni mir sa jednom od protivničkih sila i time osigura povoljan ishod rata. Međutim, po oceni Hitlera, sa pregovorima se nije moglo ništa pozitivno postići pre nego što se izbori odlučujući ili veći uspeh bilo na Istoku bilo na Zapadu. Vera, pak, u voj-

nički uspeh proisticala je, pored ostalog, i iz očekivanja odlučujućih rezultata pri upotrebi novih oružja Vi i V2, mlaznih aviona i drugih tehničkih sredstava, od kojih su neka bila već uvedena u dejstvo. Do ostvarenja većih uspeha trebalo je izdržati po svaku cenu a naročito očuvati prestiž Nemačke i renome njene oružane sile. U tome treba tražiti razloge Hitlerovom

' Skica 1 — Front u Evropi 1 avgusta 1944 godine

upornom insistiranju da se zadrže okupirane teritorije, kao i njegovom energičnom odbijanju predloga da se trupe, radi skraćivanja fronta, povuku iz udaljenih oblasti i zemalja. On, koji je nekad za ključ uspeha proglasio pokret, sada je odbacivao svaku pomisao na pokretnu odbranu. Dakle, svi nemački komandanti i jedinice imali su se boriti do »poslednjeg čoveka« na mestu gde su se nalazili, bez pomisli da napuste zemljište, makar i po cenu gubitka trupa i materijala. Svako protivljenje ovakvim koncepcijama bilo je drakonski kažnjavano, a kolebljivost i pesimizam u korenu su ugušivani najstrožim merama.

U to vreme su izvršene krupne izmene na komandnim mestima. U štabovima, komandama i trupnim jedinicama zaveden je strog režim kontrole od strane organa nacističke partije. Ali ni sve te mere, ni totalna mobilizacija, nisu pomogle Hitleru da nađe izlaz iz krize. Već u prvim operacijama posle tih odluka desetine nemačkih divizija bile su opet otsečene, uništene ili desetkovane, a prostrane oblasti izgubljene.

Potpuna strategiska nadmoćnost, kao i opšta vojno-politička situacija, pružali su Saveznicima povoljne uslove za dalji razvoj operacija u cilju nanošenja odlučujućih udara Nemačkoj i brzog svršetka rata uopšte. U to vreme, na Istočnom frontu, Crvena armija je izvodila operacije za ovladavanje baltičkim zemljama i Poljskom, a južno krilo njenog strategiskog fronta, radi izbacivanja Rumunije i Bugarske iz osovinskog bloka, počelo je već 22 avgusta 1944 g. operacije ka Balkanu. Na Zapadnom frontu krajem jula probijen je front u Normandiji, a 15 avgusta savezničke snage iskrcale su se i u južnu Francusku. Već u septembru zapadni saveznici su gonili Nemce kroz Francusku, Belgiju i Luksemburg.

Ovakva opšta situacija i perspektive za dalji razvoj ratnih operacija imale su sredinom 1944 g. značajan odraz na situaciju na Balkanu.

Na Balkanu se, u to vreme, od nemačkih snaga nalazila Grupa armija »F« generalfeldmaršala fon Vajksa (Weichs), koji je ujedno bio i Vrhovni komandant Jugoistoka sa sedištem u Beogradu. Njemu su bili potčinjeni:

— Grupa armija »E« u Grčkoj, koja je imala zadatak da spreči eventualno savezničko iskrcavanje i vodi borbu protiv snaga grčkog pokreta otpora;

— Druga oklopna armija na teritoriji Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Albanije, koja je vodila borbu protiv oslobodilačkih snaga Jugoslavije i Albanije i obezbeđivala jadransku obalu od eventualnog savezničkog iskrcavanja;

— trupe Vojnopravnog komandanta Srbije, koje su vodile borbu protiv snaga Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije (NOV i POJ) u Srbiji.

Sem navedenih snaga, na teritoriji Istre, Slovenačkog Primorja i centralnog dela Slovenije, nalazio se nemački 97 armijski korpus (potčinjen Grupi armija »C« u Italiji), koji je vodio borbu protiv Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda u Sloveniji i obezbeđivao Istru i Slovenačko Primorje od eventualnog savezničkog iskrcavanja. U delu Slovenije anektiranim od strane Nemačke nalazile su se jedinice za obuku, jedinice za osiguranje i SS policiske jedinice, koje su pripadale 18 korpusnoj oblasti u Salzburgu.

Držanje ovako velikih nemačkih snaga na Balkanu nije odgovaralo opštoj i vojno-strategijskoj situaciji sredinom 1944 godine. Ono je bilo posledica očekivanja savezničkog iskrcavanja na Balkan i Hitlerovog shvatanja da sigurnim držanjem Jugoistoka vrši odlučujući uticaj na vernost Rumunije i Bugarske Trojnom paktu, kao i na dalju neutralnost Turske. Po njegovoj koncepciji ove snage su osiguravale južni bok Istočnog fronta i jednovremeno obezbeđivale korišćenje prirodnih bogatstava sa tog prostora za nemačku ratnu privredu. Međutim, pretstojeća ofanziva Crvene armije kroz Rumuniju, prema donjem i srednjem Dunavu, otvorila je novu perspektivu i ukazala na odlučujuće izmene vojno-političke situacije na Balkanu. Pored toga, na aktivnom jugoslovenskom ratištu Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije imala je potpunu strategisku inicijativu, izvođeci zamašne ofanzivne operacije na svima područjima svoje teritorije. Baš u to vreme, u leto 1944 g., kada je veći deo jugoslovenske teritorije bio već oslobođen, glavne snage Narodnooslobodilačke vojske usmerile su svoja ofanzivna dejstva prema Srbiji i Beogradu, ozbiljno ugrožavajući otstupnicu nemačkim snagama koje su se nalazile na jugu Balkana. Stoga je Hitlerova odluka da nemačke snage i dalje ostanu u Grčkoj još više pogoršala položaj Grupe armija »E«, a jednovremeno kompromitovala odbranu centralnog i najvažnijeg dela Balkana, Srbije sa Beogradom — čvorištem najvažnijih komunikacija.

Poznato je da Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije sve do jeseni 1944 g. nije imala operativnu vezu sa savezničkim armijama. Ona se pune tri godine nalazila u nekoj vrsti neprekidnog strategiskog okruženja, operišući na Balkanu — u dubokoj pozadini neprijatelja — na spletu važnih komunikacija evropskog jugoistoka. Iako se borila pod najtežim ratnim uslovima — znatno težim nego ijedna druga saveznička armija — protiv brojno i tehnički nadmoćnijih okupatorskih i kvislinških snaga, Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije postigla je ipak velike strategiske rezultate i dala veliki doprinos opštoj savezničkoj stvari. U 1944 g., u okviru savezničke strategije, ona je imala zadatak da popuni prazninu između južnog strategiskog krila Crvene armije i savezničkog fronta u Italiji, povezujući ih aktivnim dejstvima na svome ratištu. Na taj način bio bi onemogućen manevar neprijateljskih snaga iz Jugoslavije prema bokovima savezničkih armija, a obruč oko Hitlerove »evropske tvrđave« bio bi potpuno zatvoren.

Sredinom 1944 g. Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije (ukupno 39 divizija sa oko 350.000 boraca) bila je spremna za poslednje ratne napore i konačno oslobođenje zemlje. Njen raspored bio je sledeći:

Snage Narodnooslobodilačke vojske u Makedoniji (pet brigada), posle razbijanja okupatorskog ofanzivnog poduhvata u junu 1944 g., kontrolisale su najveći deo istočne Makedonije. One su razvile aktivna dejstva prvenstveno na komunikacije u dolinama Vardara, J. Morave, Krive Reke, Bregalnice i Strumice. Manje snage bile su angažovane u borbama u zapadnoj Makedoniji.

Snage Narodnooslobodilačke vojske u Srbiji (pet divizija i jedna brigada), kontrolisale su naročito oslobođenu teritoriju u južnoj Srbiji, razvijajući dejstva prvenstveno na komunikacije u dolinama J. i Z. Morave, Ibra, Rasine, Toplice i Nišave. U Vojvodini su dejstvovali: dve brigade i četiri samostalna bataljona.

Teritoriju Crne Gore, Hercegovine i Sandžaka — izuzev nekih važnijih centara — držale su pod svojom kontrolom jedinice 2 udarnog korpusa NOVJ. Njegove snage dejstvovala su duž komunikacija, koje je okupator nastojao da koristi.

U Bosni su dejstvovala tri korpusa. Peti korpus NOVJ, posle razbijanja okupatorskog poduhvata od 25 maja 1944 g., ponovo je ovladao teritorijom zapadno od r. Bosne, izuzev komunikacija u dolinama Une i Bosne, oblasti severno od linije Banjaluka, Doboj i užeg rejona Travnika i Sarajeva. Treći korpus, i 12 udarni korpus NOVJ, sa glavnim snagama istočno od r. Bosne, uspešno su dejstvovali na komunikacije u dolinama Bosne i Prače, šireći slobodnu teritoriju na sever, ka r. Savi.

U Hrvatskoj je dejstvovalo pet korpusa NOVJ. Šesti korpus u Slavoniji — sa osloncem na planinske masive Dilja, Paspuka i Psunja — ovladao je prostranom teritorijom između reka Save i Drave. On je usmeravao svoja dejstva na sever, ka jugoslovensko-mađarskoj granici, i neprekidno rušio glavnu magistralu Zagreb—Beograd. Glavne snage 10 korpusa — sa osloncem na planine Kalnik i Ivančicu — ovladale su teritorijom severno od Zagreba, dejstvujući na komunikacije koje vezuju Zagreb sa dolinom Drave. Četvrti i 11 korpus ovladali su oblastima Korduna, Banije, Like i Gorskog Kotara, presekli komunikaciju Zagreb—Split, i vršili pritisak na komunikacije u dolinama Une i Save i ka liniji Zagreb, Karlovac. Osmi korpus je držao teritoriju severne Dalmacije i o. Vis, izvodeći povremeno desantne akcije na ostrva i napade duž komunikacija u Dalmaciji.

Glavne snage Narodnooslobodilačke vojske u Sloveniji — 7 i 9 korpus — kontrolisale su teritorije u jugoistočnoj i zapadnoj Sloveniji, a manje snage dejstvovala su u severnoj Sloveniji i Istri. U toku meseca juna snage Narodnooslobodilačke vojske

u Sloveniji pojačale su aktivnost duž komunikacija i svele na neznatnu meru saobraćaj preko slovenačke teritorije.

Prvi proleterski korpus, posle Drvarske operacije, bio je krajem juna u pokretu za Sandžak.

Osim ovako raspoređenih glavnih snaga, širom zemlje su dejstvovali mnogobrojni partizanski odredi vezani za svoja područja. Oni su prikupljali i obučavali nove dobrovoljce u cilju popune postojećih i formiranja novih operativnih jedinica.

Snage Narodnooslobodilačke vojske, mada terenski razdvojene, dejstvovale su po jedinstvenom operativno-strategiskom planu Vrhovnog štaba NOV i POJ. U specifičnim uslovima, kojima se karakterisalo jugoslovensko ratište, njihov rastresiti raspored omogućavao je uspešna dejstva (naročito na komunikacije i saobraćaj), imobilisao je okupatorsko-kvislinške jedinice, smanjivao rizik od neprijateljskih protivmera i uništenja, a jednovremeno je olakšavao razmeštaj i snabdevanje. Zahvaljujući ovakvom rasporedu snaga i celishodnoj taktici, ostvarivana su brza i iznenadna grupisanja jačih snaga, i postizani krupni operativni uspesi.

Polovinom 1944 g. Narodnooslobodilačka vojska vezivala je na jugoslovenskom ratištu znatne nemačke, bugarske i marijarske snage — ukupno oko dvadeset tri divizije, ne računajući kvislinške formacije. Njihov raspored bio je sledeći:

U Makedoniji: bugarska 5 armija (tri divizije, dve granične brigade i dva konjička puka), znatne balističke snage¹ i nešto četnika.

U Srbiji: bugarski 1 okupacioni korpus i delovi 1 i 5 armije (ukupno šest divizija), koji su vodili neprekidne borbe sa glavnim snagama Narodnooslobodilačke vojske u Srbiji; jedna legionarska i (od 3 avgusta) jedna nemačka divizija, jedan nemački puk, četiri policajska puka, jedan puk za osiguranje železnica, jedna nemačka legija i jedan motorizovani bataljon poljske žandarmerije, nekoliko samostalnih bataljona, nastavne jedinice, i kvislinške snage: Srpski dobrovoljački korpus (SDK), Srpska državna straža (SDS), četnici i Ruski zaštitni korpus (RZK). Zbog strategiske važnosti Srbije sve ove snage bile su u operativnom pogledu potčinjene Vojnoupravnom komandantu Srbije koji je istovremeno bio i Vojnoupravni komandant Jugoistoka. Najveći deo neprijateljskih snaga u Srbiji bio je angažovan za obezbeđenje komunikacija, važnijih centara i privrednih rejona. U Bačkoj i Baranji nalazili su se jedna potpuna mađarska divizija, pojedini delovi iz druge tri

¹ Ime balisti potiče od »Bali Kombtar« — Nacionalni front Albanije koji je otvoreno saradivao sa okupatorom i čije su oružane jedinice vodile borbu protiv NOV Albanije i NOV Jugoslavije na Kosovu i Metohiji i u zapadnoj Makedoniji.

divizije i korpusni delovi dva korpusa. U Banatu je bilo raspoređeno pet folksdojčerskih bataljona (DM — Deutschemanschaft) pojačanog formacijskog sastava i izvesne manje policijske jedinice.

U Crnoj Gori: glavnina nemačke 181 i delovi 297 pešadijske divizije — iz 21 armijskog brdskog korpusa — sa ostacima četnika Draže Mihailovića (DM)), držala je nekoliko glavnih centara.

U Sloveniji: nemački 97 armijski korpus (jedna divizija, dva obalska artiljerijska puka, jedan italijanski fašistički puk, dva policijska puka i tri samostalna policijska bataljona) u Istri, Slovenačkom Primorju i Ljubljanskoj oblasti; delovi nemačke 18 korpusne oblasti (jedna divizija za naročitu upotrebu i šest policijskih pukova) u Štajerskoj, Koruškoj i Kranjskoj, veći broj samostalnih dopunskih, stražarskih, nastavnih i drugih bataljona i nekoliko kvislinških grupa tzv. Bele i Plave garde.

U Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini nalazile su se sledeće nemačke snage:

— 5 SS armijski brdski korpus (četiri divizije), sa dve divizije u istočnoj Bosni, jednom u Hercegovini i jednom na obali južne Dalmacije i na južnodalmatiskim ostrvima, vodio je borbe protiv 3 i 12 korpusa i delova 2 korpusa NOVJ;

— 15 armijski brdski korpus (tri divizije, jedna motorizovana brigada, dva puka i jedan samostalni bataljon »Brandenburg«) u srednjoj i severnoj Dalmaciji, Hrvatskom Primorju, Gorskom Kotaru i delu zapadne Bosne vodio je borbe protiv delova 4, 11, 5 i 8 korpusa NOVJ na obali, ostrvima i duž komunikacija;

— 69 armijski korpus za naročitu upotrebu (jedna divizija i jedan lovački samostalni puk) u severnom delu Hrvatske, između reka Save i Drave i na području Banije. Pored toga je na ovom području bilo raspoređeno pet policijskih pukova i deset samostalnih policijskih bataljona, tri puka i više samostalnih bataljona za osiguranje železničkih pruga. Ove snage bile su najvećim delom angažovane za odbranu značajnijih privrednih centara i komunikacijskih čvorova.

Sem navedenih, nemačkih snaga, bilo je na teritoriji Nezavisne države Hrvatske (NDH) i dvadeset tri domobranske i četrnaest ustaških brigada (zdrugova) i oko trinaest bataljona (bojni) železničke straže. Glavnina ovih snaga bila je raspoređena dolinom Save, po naseljenim mestima duž glavne magistrale Zagreb—Beograd, i južno od Save po centrima i dolinama donjih tokova reka Une, Sane, Vrbasa i Bosne i u oblasti zapadno od r. Drine. Neznatne grupe četnika DM bile su po okupatorskim garnizonima. Njihova najveća grupacija bila je u prostoru Knina.